

ਵਿਸ਼ਾ: ਗਿਆਨ ਦਾ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ (Universe of Knowledge)

ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ/ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਢੰਗ (Modes of Formation of Subjects)

ਡਾ. ਐਸ. ਆਰ. ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ ਗਿਆਨ ਦੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ (Universe of Knowledge) ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ:

- Basic Subjects (ਮੂਲ/ਬੁਨਿਆਦੀ ਵਿਸ਼ੇ)
- Compound Subjects (ਸੰਯੁਕਤ ਵਿਸ਼ੇ)
- Complex Subjects (ਜਟਿਲ ਵਿਸ਼ੇ)

ਹਾਲਾਂਕਿ, ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ ਮੁੱਖ ਵਰਗਾਂ (Main Classes), ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਹ **Basic Subjects (ਮੂਲ ਵਿਸ਼ੇ)** ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਹੈ:

- Primary Basic Subjects (ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ/ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ੇ)
- Non-Primary Basic Subjects (ਗੈਰ-ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ੇ)

Primary Basic Subjects (ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ੇ)

ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਢੰਗ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

1. FISSION (ਵਿਖੰਡਨ)

Fission ਸ਼ਬਦ ਨਿਊਕਲੀਅਰ ਫਿਜ਼ਿਕਸ (Nuclear Physics) ਤੋਂ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਜਾਂ ਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾਣਾ, ਜਿਵੇਂ ਨਿਊਕਲੀਅਰ ਚੇਨ ਰਿਐਕਸ਼ਨ (Nuclear Chain Reaction) ਵਿੱਚ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਵਿਖੰਡਨ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦੋ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਵਿਖੰਡਨ ਲਈ ਲੱਗਣ ਵਾਲੇ ਸਮੇਂ ਅਤੇ ਬਣਨ ਵਾਲੇ ਖੰਡਾਂ ਦੇ ਆਕਾਰ ਜਾਂ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਰੂਪ ਹਨ:

- Dissection (ਵਿਛੇਦਨ)
- Denudation (ਪਰਤ-ਦਰ-ਪਰਤ ਵਿਭਾਜਨ/ਉਘਾੜਨਾ)

2. DISSECTION (ਵਿਛੇਦਨ)

ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ ਇੱਕ ਹੀ ਵਾਰ ਵਿੱਚ ਉਸਦੇ ਅਧੀਨ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ, ਜਿੱਥੇ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਿੱਸੇ ਇੱਕੋ ਦਰਜੇ (Equal Rank) ਦੇ ਹੋਣ, **Dissection** ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ:

ਪੂਰੀ ਬੈਂਡ ਨੂੰ ਲਗਭਗ ਇੱਕੋ ਜਿਹੀ ਮੋਟਾਈ ਵਾਲੇ ਟੁਕੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਕੱਟਣਾ Dissection ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, **Physics (ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ)** ਨੂੰ ਇਸ ਦੀਆਂ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਸ਼ਾਖਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਣਾ, ਜਿਵੇਂ:

- Properties of Matter (ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਗੁਣ)
- Heat (ਤਾਪ)
- Light (ਪ੍ਰਕਾਸ਼)
- Sound (ਸੁਨੀ)
- Electricity (ਬਿਜਲੀ)

Dissection ਦੀ ਉਦਾਹਰਨ ਹੈ।

---

3. DENUATION (ਪਰਤ-ਦਰ-ਪਰਤ ਵਿਭਾਜਨ)

ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ **Denude** ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਨੰਗਾ ਜਾਂ ਖਾਲੀ ਕਰਨਾ।

ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇ ਦਾ ਲੰਬੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਅਤੇ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਵਿਭਾਜਨ (Repeated Dissection) ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ **Denudation** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀਆਂ ਲਗਾਤਾਰ ਪਰਤਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਟਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ਪਿਆਜ਼ ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਇੱਕ-ਇੱਕ ਕਰਕੇ ਉਤਾਰੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- Sciences (ਵਿਗਿਆਨ)
- Physical Sciences (ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ)
- Chemistry (ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ)
- Organic Chemistry (ਜੈਵਿਕ ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ)
- Aromatic Compounds (ਐਰੋਮੈਟਿਕ ਯੋਗਿਕ)
- Benzenoids (ਬੈਂਜੀਨੋਇਡਜ਼)
- Benzene (ਬੈਂਜੀਨ)

ਇਹ ਲੜੀ **Denudation** ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ।

---

4. LAMINATION (ਪਰਤੀਕਰਨ/ਲੇਮੀਨੇਸ਼ਨ)

Lamination ਉਹ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ **Isolates** (ਅਲੱਗ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕ/ਘਟਕ) ਕਿਸੇ Parent Basic Subject (ਮੂਲ ਮਾਤਾ ਵਿਸ਼ੇ) ਨਾਲ ਜੋੜੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ Main Class ਜਾਂ Basic Subject ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਕਾਂ ਨਾਲ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣਾ Lamination ਕਹਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ:

ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ਾ **Linguistics** (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨ) ਹੈ।

ਇਸ ਉੱਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ **Laminae** ਜੋੜ ਕੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਸ਼ੇ ਬਣਦੇ ਹਨ:

- English Language (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਭਾਸ਼ਾ)
- Linguistic Grammar (ਭਾਸ਼ਾ ਵਿਗਿਆਨਕ ਵਿਆਕਰਨ)
- English Grammar (ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿਆਕਰਨ)

ਇਹ ਵਿਸ਼ੇ ਮੂਲ ਵਿਸ਼ਾ **Linguistics** ਉੱਤੇ ਕ੍ਰਮਵਾਰ **English**, **Grammar**, ਅਤੇ **English Grammar** ਦੀਆਂ ਪਰਤਾਂ ਜਾਂ **Laminae** ਜੋੜ ਕੇ ਬਣੇ ਹਨ।

---

5. Inter-Disciplinary Growth (ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਈ ਵਿਕਾਸ)

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ੀਕਰਨ (Specialization) ਦੀ ਪ੍ਰਵਿਰਤੀ ਕਈ ਵਾਰ ਇੰਨੀ ਵੱਧ ਗਈ ਕਿ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਅਤੇ ਅਲੱਗ-ਥਲੱਗ ਹੋ ਗਏ।

ਵਿਸ਼ੇ ਇੰਨੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਤਕਨੀਕੀ ਸ਼ਬਦਾਂ (Jargon) ਨਾਲ ਭਰ ਗਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਲਈ ਸਮਝਣਾ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਸੰਚਾਰ ਕਰਨਾ ਮੁਸ਼ਕਲ ਹੋ ਗਿਆ।

ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਇੱਕੋ ਵੱਡੇ ਗਿਆਨ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵੀ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਰਹਿਣ ਲੱਗੇ।

ਇਸ ਸਥਿਤੀ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਆਪਸੀ ਸਹਿਯੋਗ ਅਤੇ ਸੰਬੰਧ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ **Inter-Disciplinary Growth** (ਅੰਤਰ-ਵਿਸ਼ਈ ਵਿਕਾਸ) ਹੋਇਆ।

---

6. LOOSE ASSEMBLAGE (ਢਿੱਲਾ ਸੰਯੋਜਨ)

ਜਦੋਂ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਜਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਅਸਥਾਈ, ਆਕਸਮਿਕ ਜਾਂ ਸਧਾਰਨ ਢੰਗ ਨਾਲ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ **Loose Assemblage** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ:

- ਪ੍ਰਭਾਵ (Influence)
- ਤੁਲਨਾ (Comparison)
- ਪੱਖਪਾਤ (Bias)
- ਅੰਤਰ (Difference)
- ਸਾਧਨ (Tool)
- ਜਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਅਸਪਸ਼ਟ ਸੰਬੰਧ

ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਾਂ (Different Disciplines) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- Statistics for Librarians (ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨਾਂ ਲਈ ਅੰਕੜਾ ਵਿਗਿਆਨ)
- Psychology for Nurses (ਨਰਸਾਂ ਲਈ ਮਨੋਵਿਗਿਆਨ)
- Influence of Computers on Library Operations (ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀ ਕਾਰਜਾਂ ਉੱਤੇ ਕੰਪਿਊਟਰਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ)

---

7. FUSION (ਸੰਲਯਨ)

Fusion, Loose Assemblage ਦਾ ਇੱਕ ਉੱਨਤ ਪੜਾਅ (Advanced Stage) ਹੈ।

ਜਦੋਂ Loose Assemblage ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਸੰਬੰਧ ਸਥਾਈ (Permanent) ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਟੁੱਟ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਜਾਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਉਹ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਸੁਤੰਤਰ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸਨੂੰ **Fusion** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣਿਆ ਨਵਾਂ ਵਿਸ਼ਾ:

- ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਛਾਣ ਰੱਖਦਾ ਹੈ;
- ਆਪਣੇ Special Isolates ਰੱਖਦਾ ਹੈ;
- ਆਪਣਾ ਸਾਹਿਤਕ ਆਧਾਰ ਜਾਂ Literary Warrant ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਇਸਨੂੰ **Fused Subject** ਜਾਂ Fusion ਦੁਆਰਾ ਬਣਿਆ ਵਿਸ਼ਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- Chemical Physics (ਰਸਾਇਣਕ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ)
- Biophysics (ਜੀਵ-ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ)

- Biochemistry (ਜੈਵ-ਰਸਾਇਣ ਵਿਗਿਆਨ)
- Geopolitics (ਭੂ-ਰਾਜਨੀਤੀ)

ਇਹ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਸਮਰੂਪ ਅਤੇ ਅਟੁੱਟ ਮਿਲਾਪ ਨਾਲ ਬਣੇ Complex Classes ਜਾਂ Fused Main Subjects ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ।

---

8. DISTILLATION (ਆਸਵਨ/ਨਿਚੋੜ ਦੁਆਰਾ ਨਵਾਂ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣਨਾ)

ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤਕਨੀਕ (Technique) ਜਾਂ ਵਿਧੀ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਇੰਨਾ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਾਹਿਤ (Sufficient Literature) ਵਿਕਸਿਤ ਕਰ ਲੈਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਇੱਕ ਸੁਤੰਤਰ Main Class ਦਾ ਦਰਜਾ ਮਿਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ **Distillation** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਣੇ ਵਿਸ਼ੇ ਨੂੰ **Distilled Main Class** ਜਾਂ **Distilled Basic Class** ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- Museology (ਅਜਾਇਬਘਰ ਵਿਗਿਆਨ)
- Management Science (ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਵਿਗਿਆਨ)
- Careerology (ਕੈਰੀਅਰੋਲੋਜੀ)
- Archaeology (ਪੁਰਾਤੱਤਵ ਵਿਗਿਆਨ)
- Seminar Technique (ਸੈਮੀਨਾਰ ਤਕਨੀਕ)
- Research Methodology (ਖੋਜ ਵਿਧੀ)

ਇਹ Colon Classification ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀਆਂ Distilled Main Classes ਦੀਆਂ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਹਨ।

---

9. Partial Comprehensions / Agglomerates

(ਅੰਸ਼ਕ ਸਮਗ੍ਰਿਤਾ / ਸਮੂਹੀਕ੍ਰਿਤ ਵਿਸ਼ੇ)

ਇਹ ਉਹ ਵਿਸ਼ੇ ਹਨ ਜੋ ਨਾ ਤਾਂ Loose Assemblage ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ Fusion ਦੁਆਰਾ ਬਣੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਆਪਸੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੰਬੰਧ (Intra-relations) ਨਿਸ਼ਕ੍ਰਿਆ ਜਾਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾਲ ਸਮੂਹ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਕੋਈ ਮਜ਼ਬੂਤ ਜਾਂ ਸਥਾਈ ਸੰਲਯਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਉਦਾਹਰਨ:

- Plant Sciences:
  - Botany (ਬੋਟਨੀ)

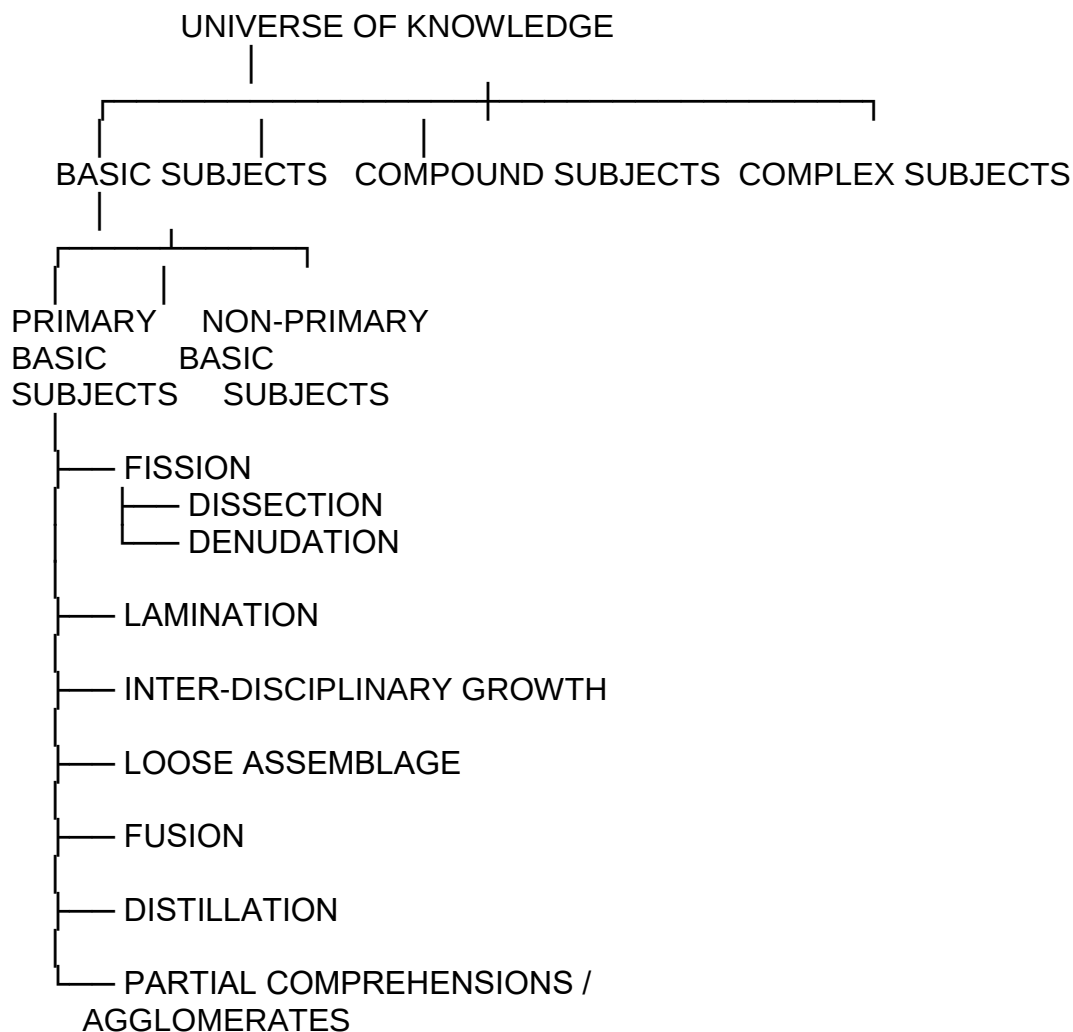
- Agriculture (ਖੇਤੀਬਾੜੀ)
- Horticulture (ਬਾਗਬਾਨੀ)
- Forestry (ਵਣ ਵਿਗਿਆਨ)

ਹੋਰ ਉਦਾਹਰਨਾਂ:

- Mathematical and Physical Sciences (ਗਣਿਤ ਅਤੇ ਭੌਤਿਕ ਵਿਗਿਆਨ)
- Humanities (ਮਨੁੱਖਤਾ ਵਿਸ਼ੇ)
- Religion and Philosophy (ਧਰਮ ਅਤੇ ਦਰਸ਼ਨ)
- Religion and Ethics (ਧਰਮ ਅਤੇ ਨੈਤਿਕਤਾ)
- Geography and History (ਭੂਗੋਲ ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ)

ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਢੰਗਾਂ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਚਿੱਤਰਾਤਮਕ ਰੂਪ

(A Schematic Diagram of the Modes of Knowledge Growth)

ਵਿਸ਼ਾ: ਗਿਆਨ ਦਾ ਸੰਗਠਨ – ਵਰਗੀਕਰਨ

(Knowledge Organisation – Classification)

ਭੂਮਿਕਾ (Introduction)

ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੇ ਵਰਣਨਾਤਮਕ ਸਿਧਾਂਤ (Descriptive Theory) ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਕਈ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- J.D. Brown
- E.C. Richardson
- E.W. Hulme
- W.C.B. Sayers
- H.E. Bliss
- S.R. Ranganathan

ਸਾਲ 1898 ਤੋਂ 1937 ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਜਨਮ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਦੌਰ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

---

1. J.D. Brown

J.D. Brown ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਸਨ। Library Classification ਦੀ General Theory ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਭਾਵੇਂ ਛੋਟਾ ਸੀ, ਪਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੀਆਂ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸਕੀਮਾਂ (Classification Schemes) ਪੇਸ਼ ਕੀਤੀਆਂ।

(1) Quinn-Brown Scheme

ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨ ਸਕੀਮਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪਹਿਲੀ ਸਕੀਮ 1894 ਵਿੱਚ J.H. Quinn ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ।

ਇਸ ਨੂੰ **Quinn-Brown Scheme** ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

(2) Adjustable Classification

ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਬਾਅਦ, ਅਰਥਾਤ 1897 ਵਿੱਚ, J.D. Brown ਨੇ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਸਕੀਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਦਾ ਨਾਮ **Adjustable Classification** ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

(3) Subject Classification

ਸਾਲ 1906 ਵਿੱਚ J.D. Brown ਨੇ ਆਪਣੀ ਸਭ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਕੀਮ **Subject Classification** ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ (First Edition) ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਸਕੀਮ ਲਈ ਹੀ ਉਹ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

- ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ – 1906
  - ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ – 1914
  - ਤੀਜਾ ਸੰਸਕਰਣ – 1939, ਜਿਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ J.D. Stewart ਨੇ ਕੀਤਾ।
-

2. E.C. Richardson

E.C. Richardson ਸੰਯੁਕਤ ਰਾਜ ਅਮਰੀਕਾ (USA) ਦੇ **Hartford Theological Seminary** ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਸਨ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ **Princeton University Library** ਦੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਵਜੋਂ ਕਾਰਜ ਸੰਭਾਲਿਆ।

ਸਾਲ **1910** ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ:

Classification, Theoretical and Practical

ਇਸ ਨੂੰ ਵਰਗੀਕਰਨ (Classification) ਬਾਰੇ ਪਹਿਲੀ ਪਾਠ ਪੁਸਤਕ (First Textbook on Classification) ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ **W.C.B. Sayers** ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ (Introduction) ਵਿੱਚ Richardson ਨੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਸਕੀਮਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਲਈ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਨਿਯਮਾਂ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ (Basic Laws and Principles) ਦਾ ਵਰਣਨ ਕੀਤਾ।

---

3. E.W. Hulme

E.W. Hulme ਲੰਡਨ ਦੇ **Patent Office Library** ਦੇ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਸਨ।

ਸਾਲ **1911–1912** ਦੌਰਾਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ *Library Association Record* ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ:

Principles of Book Classification

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੇ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ Book Classification ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕੀਤਾ।

W.C.B. Sayers ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ, Hulme ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ:

“A valuable lead up to the more complete and satisfactory theories today.”

ਅਰਥਾਤ, Hulme ਦਾ ਕੰਮ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਏ ਹੋਰ ਸੰਪੂਰਨ ਅਤੇ ਸੰਤੋਸ਼ਜਨਕ ਵਰਗੀਕਰਨ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਆਧਾਰ ਸੀ।

Hulme ਅਨੁਸਾਰ Classification ਦੀਆਂ ਦੋ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ

Hulme ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਵਰਗੀਕਰਨਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ:

- Mechanical Classification (ਯਾਂਤ੍ਰਿਕ ਵਰਗੀਕਰਨ)**
- Philosophical Classification (ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਵਰਗੀਕਰਨ)**

---

4. W.C.B. Sayers

William Charles Berwick Sayers (W.C.B. Sayers) ਇੱਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਲਾਇਬ੍ਰੇਰੀਅਨ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਸਨ।

ਉਹ **S.R. Ranganathan** ਦੇ ਅਧਿਆਪਕ ਵੀ ਰਹੇ।

Library Classification ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯੋਗਦਾਨ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Library Classification ਦਾ:

First Grammarian of Library Classification

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Sayers ਨੇ ਹੋਰ ਸਿਧਾਂਤਕਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵਿਵਸਥਿਤ (Systematise) ਕੀਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਖੁਦ ਕੋਈ Classification Scheme ਤਿਆਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ, ਪਰ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਰਾਹੀਂ ਹੋਰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੂੰ Classification Schemes ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਮਾਰਗ ਦਿਖਾਇਆ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ Book Classification ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ **1915** ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਰਲੇਖ ਹੇਠ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ:

Canons of Classification

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ:

1. Grammar of Classification

- 2nd Edition – 1915
- 4th Edition – 1935

2. Introduction to Library Classification

- 1st Edition – 1918
- 9th Edition – 1958

3. Manual of Library Classification

- 1st Edition – 1926
- 3rd Edition – 1955
- 4th Edition – 1967
- 5th Edition – 1975

ਪੰਜਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ Arthur Maltby ਦੁਆਰਾ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ **Rita Marcella** ਅਤੇ **Robert Newton** ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

---

5. H.E. Bliss

Henry Evelyn Bliss (H.E. Bliss) ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਰਗਰਮ ਜੀਵਨ Classification ਦੀ ਕਲਾ ਅਤੇ ਵਿਗਿਆਨ (Art and Science of Classification) ਦੇ ਗਹਿਰੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤਾ।

Library Journals ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਲੇਖਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਕਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਪਹਿਲੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਚਨਾ

Organisation of Knowledge and the System of Science (1929)

ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ Bliss ਨੇ Bibliographic Classification ਦੇ ਅਧਿਐਨ ਲਈ:

- Scientific Grounds (ਵਿਗਿਆਨਕ ਆਧਾਰ)
- Philosophical Grounds (ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਆਧਾਰ)
- Logical Grounds (ਤਾਰਕਿਕ ਆਧਾਰ)

ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ।

ਦੂਜੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਚਨਾ

Organisation of Knowledge in Libraries and the Subject Approach to Books

- ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ – 1933
- ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ – 1939

ਇਹ Library Classification ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਚਨਾ ਸੀ।

---

6. S.R. Ranganathan

ਡਾ. ਐਸ. ਆਰ. ਰੰਗਨਾਥਨ (S.R. Ranganathan) ਨੇ ਸਾਲ 1924 ਤੋਂ Library Classification ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ:

Prolegomena to Library Classification

ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਕਰਣ (1937) ਵਿੱਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦਾ ਇੱਕ ਏਕੀਕ੍ਰਿਤ ਸਿਧਾਂਤ (Integrated Theory) ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ।

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ **General Theory of Classification** ਦਾ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਤੱਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ਿਤ ਸੀ:

- Basic Laws

- Laws of Library Science
  - Canons
  - Principles
  - Postulates
-

Basic Laws (ਮੂਲ ਨਿਯਮ)

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ ਛੇ Basic Laws ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤੇ:

1. Law of Interpretation (ਵਿਆਖਿਆ ਦਾ ਨਿਯਮ)
2. Law of Impartiality (ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਦਾ ਨਿਯਮ)
3. Law of Symmetry (ਸਮਰੂਪਤਾ/ਸਮਮਿਤੀ ਦਾ ਨਿਯਮ)
4. Law of Parsimony (ਮਿਤਵਯਤਾ ਦਾ ਨਿਯਮ)
5. Law of Local Variation (ਸਥਾਨਕ ਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਨਿਯਮ)
6. Law of Osmosis (ਪਰਾਸਰਣ ਦਾ ਨਿਯਮ)

ਇਹ Basic Laws ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਮਨੁੱਖੀ ਸੋਚਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਨਿਯੰਤਰਿਤ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਥਿਤੀ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ Library Science ਦੇ ਦੋ ਜਾਂ ਦੋ ਤੋਂ ਵੱਧ Laws ਜਾਂ Classification ਦੇ Canons ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਟਕਰਾਅ ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਫੈਸਲੇ ਬਰਾਬਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਹੀ ਲੱਗਣ।

Laws of Library Science

(ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਪੰਜ ਨਿਯਮ)

ਰੰਗਨਾਥਨ ਦੇ Five Laws of Library Science ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

1. Books are for Use.

ਪੁਸਤਕਾਂ ਵਰਤੋਂ ਲਈ ਹਨ।

2. Every Reader His/Her Book.

ਹਰ ਪਾਠਕ ਲਈ ਉਸਦੀ ਪੁਸਤਕ।

3. Every Book Its Reader.

ਹਰ ਪੁਸਤਕ ਲਈ ਉਸਦਾ ਪਾਠਕ।

4. Save the Time of the Reader.

ਪਾਠਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਬਚਾਓ।

5. A Library is a Growing Organism.

ਪ੍ਰਸਤਕਾਲਾ ਇੱਕ ਵਿਕਾਸਸ਼ੀਲ ਜੀਵ ਹੈ।

Postulates for Facets

(Facets ਸੰਬੰਧੀ ਉਪਪਤੀਆਂ)

ਰੰਗਨਾਥਨ ਦਾ Classification Theory ਵਿੱਚ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਯੋਗਦਾਨ **Facet Analysis (ਫੇਸਿਟ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ)** ਅਤੇ **Fundamental Categories (ਮੂਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ)** ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ Postulates ਦਾ ਪ੍ਰਸਤਾਵ ਹੈ।

Fundamental Categories

(ਮੂਲ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ)

ਇੱਕ ਵਿਸ਼ਾ ਇੱਕ ਜਾਂ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ Fundamental Categories ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ ਕਿਹਾ:

“There are five and only five fundamental categories.”

ਇਹ ਪੰਜ Fundamental Categories ਹਨ:

ਸੰਖੇਪ Fundamental Category ਪੰਜਾਬੀ ਅਰਥ

P	Personality	ਵਿਅਕਤਿਤਵ
M	Matter	ਪਦਾਰਥ
E	Energy	ਊਰਜਾ
S	Space	ਸਥਾਨ
T	Time	ਸਮਾਂ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਰੂਪ ਵਿੱਚ:

PMEST

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

Facet Sequence

(ਫੇਸਿਟ ਕ੍ਰਮ)

ਪੰਜ Fundamental Categories ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਘਟਦੀ ਹੋਈ ਮੂਰਤਤਾ (Decreasing Concreteness) ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ:

P → M → E → S → T

ਅਰਥਾਤ:

Personality → Matter → Energy → Space → Time

Rounds of Energy

(Energy ਦੇ ਚੱਕਰ/ਪੜਾਅ)

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ:

Fundamental Category Energy ਇੱਕੋ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

Energy ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾਂ ਨੂੰ:

Rounds of Manifestation

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ Personality ਅਤੇ Matter ਵੀ:

- Round 1
- Round 2
- ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਹੋਰ Rounds

ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

General Theory of Levels

(Levels ਦਾ ਆਮ ਸਿਧਾਂਤ)

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ ਅੱਗੇ ਪ੍ਰਸਤਾਵਿਤ ਕੀਤਾ ਕਿ Fundamental Categories:

- Personality
- Matter

ਇੱਕੋ ਵਿਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕੋ Round ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੀ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਾਰ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

ਕਿਸੇ Round ਵਿੱਚ Fundamental Category ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਸ Round ਦਾ:

Level 1 Facet

ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਲੇ ਪ੍ਰਗਟਾਵੇ Level 2, Level 3 ਆਦਿ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

Space ਅਤੇ Time ਆਖਰੀ Round ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

Principles of Facet Sequence

(Facet Sequence ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ)

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ Facets ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਲਈ ਚਾਰ Principles ਦਿੱਤੇ।

ਇਹ Compound Subject ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਣ ਵਾਲੇ Facets ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਤੈਅ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਚਾਰ Principles of Facet Sequence:

1. Wall-Picture Principle
  2. Whole-Organ Principle
  3. Cow-Calf Principle
  4. Act and Action–Actor–Tool Principle
-

Principles of Helpful Sequence

(ਸਹਾਇਕ ਕ੍ਰਮ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ)

ਕਿਸੇ Array ਵਿੱਚ Entities ਦਾ ਇੱਕ ਉਪਯੋਗੀ ਅਤੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਕ੍ਰਮ (Helpful Sequence) ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ ਅੱਠ Principles ਦਿੱਤੇ।

ਅੱਠ Principles of Helpful Sequence:

1. Principle of Later-in-Time
  2. Principle of Later-in-Evolution
  3. Principle of Spatial Contiguity
  4. Principle for Quantitative Measure
  5. Principle of Increasing Complexity
  6. Principle of Canonical Sequence
  7. Principle of Literary Warrant
  8. Principle of Alphabetical Sequence
-

Canons of Classification

(ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੇ ਕੈਨਨ/ਸਿਧਾਂਤਕ ਨਿਯਮ)

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ Classification ਦੇ Canons ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਦਿਸ਼ਾ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ Canons ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ W.C.B. Sayers ਨੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਪਰ ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਅਤੇ ਵਿਵਸਥਿਤ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ।

ਰੰਗਨਾਥਨ ਨੇ ਕੁੱਲ:

43 Canons

ਦਿੱਤੇ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੰਮ ਦੇ ਤਿੰਨ Planes ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ।

Plane	Canons ਦੀ ਗਿਣਤੀ
Idea Plane	15
Verbal Plane	4
Notational Plane	24
ਕੁੱਲ	43

I. Canons for Idea Plane (15)

Idea Plane ਦੇ ਪੰਦਰਾਂ Canons ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਪੰਜ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

- 1. Canons for Characteristics
- 2. Canons for Succession of Characteristics
- 3. Canons for Array
- 4. Canons for Chain
- 5. Canons for Filiatory Sequence

II. Canons for Verbal Plane (4)

Verbal Plane ਦੇ ਚਾਰ Canons Classification Scheme ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਭਾਸ਼ਾ ਅਤੇ Terminology ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਨ।

Classification Scheme ਵਿੱਚ ਵਰਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ Terminology ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਕਿ:

- ਕਿਸੇ ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਸੰਦਰਭ (Context) ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਵੇ;
- ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੋਵੇ ਕਿ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਸੰਕਲਪ ਜਾਂ ਅਰਥ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ;
- ਵਰਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦ ਵਰਤਮਾਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੋਣ;
- Terminology ਅਸਪਸ਼ਟ ਜਾਂ ਵਿਵਾਦਪੂਰਨ ਨਾ ਹੋਵੇ।

Verbal Plane ਦੇ ਚਾਰ Canons ਹਨ:

- 1. Canon of Context
- 2. Canon of Enumeration
- 3. Canon of Currency
- 4. Canon of Reticence

III. Canons for Notational Plane (24)

Notational Plane ਦੇ ਕੁੱਲ 24 Canons ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੱਗੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਮੂਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

1. Basic Canons
2. Mnemonics
3. Growing Universe
4. Book Classification

Notation (ਨੋਟੇਸ਼ਨ)

Notation ਤੋਂ ਭਾਵ ਉਹ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ Library Classification Scheme ਦੀਆਂ Classes ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਕ੍ਰਮਬੱਧ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ (Ordinal Symbols) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ Symbols ਅੱਖਰਾਂ, ਅੰਕਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਅਤੇ Classification Scheme ਵਿੱਚ Classes ਦੀ ਪਛਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਵਿਸ਼ਾ: ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਰੁਝਾਨ

CURRENT TRENDS IN LIBRARY CLASSIFICATION

ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਵਰਗੀਕਰਨ (Library Classification) ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ, ਰੁਝਾਨਾਂ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਸਾਲ 1876 ਤੋਂ ਟਰੇਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਇੱਕ ਇਤਿਹਾਸਕ ਅਤੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਾਲ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸੇ ਸਾਲ Melvil Dewey ਨੇ Decimal Classification ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਤ ਕੀਤੀ।

ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੇ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਦੌਰ

THREE DISTINCT PERIODS

ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਤਿੰਨ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਦੌਰਾਂ ਵਿੱਚ ਵੰਡਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

1. Pre-Facet Period (1876–1896)

ਪ੍ਰੀ-ਫੇਸਿਟ ਦੌਰ

2. Transition to Facet Period (1897–1932)

ਫੇਸਿਟ ਦੌਰ ਵੱਲ ਸੰਕ੍ਰਮਣ ਦਾ ਸਮਾਂ

3. Facet Period (1933–1972)

ਫੈਸਿਟ ਦੌਰ

---

1. Pre-Facet Period (1876–1896)

ਪ੍ਰੀ-ਫੈਸਿਟ ਦੌਰ

ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਰਗੀਕਰਨ ਸਕੀਮਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ:

- **Melvil Dewey ਦੀ Decimal Classification – 1876**
- **C.A. Cutter ਦੀ Expansive Classification – 1879**

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ Classification Schemes ਵਿੱਚ Facet Analysis ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ।

---

2. Transition to Facet Period (1897–1932)

ਫੈਸਿਟ ਦੌਰ ਵੱਲ ਸੰਕ੍ਰਮਣ

ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ Classification Schemes ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ:

- **Universal Decimal Classification (UDC) – 1897–1905**
- **Library of Congress Classification (LCC) – 1902 ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਸ਼ੁਰੂ**

ਇਹ ਦੌਰ Enumerative Classification ਤੋਂ ਵਧੇਰੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣਾਤਮਕ ਅਤੇ ਸਿੰਥੈਟਿਕ ਪਹੁੰਚ ਵੱਲ ਬਦਲਾਅ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਮਾਂ ਸੀ।

---

3. Facet Period (1933–1972)

ਫੈਸਿਟ ਦੌਰ

ਇਸ ਦੌਰ ਵਿੱਚ Faceted Classification ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹੱਤਵ ਮਿਲਿਆ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ Classification Schemes ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈਆਂ:

- **S.R. Ranganathan ਦੀ Colon Classification – 1933**
  - **H.E. Bliss ਦੀ Bibliographic Classification – 1935**
  - **Library-Bibliographic Classification – 1960**
  - **Fremont Rider ਦੀ Rider's International Classification – 1961**
-

DEWEY DECIMAL CLASSIFICATION (DDC) ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ

16ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ (DDC 16)

DDC ਦਾ 16ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 1958 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ DDC ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਸੰਸਕਰਣ ਅਨਿਯਮਿਤ ਅੰਤਰਾਲਾਂ (Infrequent Intervals) 'ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ।

16ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ Benjamin Custer ਨੇ ਕੀਤਾ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਲਗਭਗ ਸੱਤ ਸਾਲਾ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਚੱਕਰ (Seven-Year Cycle) ਦਾ ਇੱਕ ਪੈਟਰਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤਾ।

17ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ (DDC 17)

DDC ਦਾ 17ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 1965 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਇਹ ਦੋ ਖੰਡਾਂ ਵਿੱਚ ਸੀ:

Volume 1

Tables

Volume 2

Area Table ਅਤੇ Relative Index

ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ **Synthesis (ਸੰਯੋਜਨ)** ਵੱਲ ਵੱਧ ਰੁਝਾਨ ਦੇਖਣ ਨੂੰ ਮਿਲਿਆ।

18ਵਾਂ ਅਤੇ 19ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ

18ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ (DDC 18)

18ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ 1971 ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ 1979 ਨਹੀਂ—ਮੂਲ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ 1976 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਹੈ।
(ਨੋਟ: ਇਤਿਹਾਸਕ ਤਾਰੀਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰੋਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਤਰ ਮਿਲ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਇੱਥੇ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਅਧਿਕਾਰਕ ਤਾਰੀਖਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਅੱਪਡੇਟ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।)

ਇਹ ਸੰਸਕਰਣ 3 Volumes ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ:

- Volume 1 – Tables
- Volume 2 – Schedules
- Volume 3 – Index

ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ Auxiliary Tables ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਮੁੱਖ Tables:

- **T1 – Standard Subdivisions**
- **T2 – Geographic Areas, Historical Periods, Persons**

ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ Literature, Languages ਅਤੇ Groups ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵੱਖ-ਵੱਖ Tables ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਮਿਲਿਆ।

ਅੱਪਡੇਟ ਨੋਟ: ਆਧੁਨਿਕ DDC ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ Tables ਦੀ ਬਣਤਰ ਅਤੇ ਨਾਮਕਰਨ ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਪੁਰਾਣੇ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਦੀ Table ਬਣਤਰ ਨੂੰ ਵਰਤਮਾਨ DDC ਨਾਲ ਨਾ ਮਿਲਾਇਆ ਜਾਵੇ।

19ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ (DDC 19)

19ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ **1979** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਇਹ ਵੀ **3 Volumes** ਵਿੱਚ ਸੀ।

17ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਗਈ Synthesis ਦੀ ਨੀਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ ਦੀ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਸੀ:

Main Class 800 – Literature

ਵਿੱਚ Number Building ਲਈ ਬਹੁਤ ਵਿਸਥਾਰਪੂਰਵਕ ਅਤੇ Step-by-Step Instructions ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਨਾ।

20ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ (DDC 20)

DDC ਦਾ 20ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ **1989** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ **John P. Comaromi** ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹ **4 Volumes** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ:

Volume 1

Introduction and Tables

Volume 2

Schedules (000–500)

Volume 3

Schedules (600–900)

Volume 4

Relative Index and Manual

20ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼:

- User Convenience (ਵਰਤੋਂਕਾਰ ਦੀ ਸੁਵਿਧਾ)
  - Clear Instructions (ਸਪਸ਼ਟ ਨਿਰਦੇਸ਼)
  - More Explanations (ਵੱਧ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ)
  - Expanded Summaries ਰਾਹੀਂ ਵਧੇਰੇ Accessibility
  - Single Subjects ਨੂੰ Classify ਕਰਨ ਲਈ Duplicate Provisions ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰਨਾ
-

21ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ (DDC 21)

DDC ਦਾ 21ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ **1996** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਦਾ ਸੰਪਾਦਨ **Joan S. Mitchell** ਅਤੇ ਹੋਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਵੀ:

User Convenience

ਸੀ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸੁਧਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ:

1.

Classifier ਨੂੰ ਮਾਰਗਦਰਸ਼ਨ ਦੇਣ ਲਈ ਵਧੇਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਣਨੀਤਿਕ ਥਾਵਾਂ 'ਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

2.

ਕਈ Captions ਨੂੰ ਦੁਬਾਰਾ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਅਸਪਸ਼ਟ Headings ਨੂੰ ਹਟਾਇਆ ਜਾ ਸਕੇ।

3.

Example Notes ਅਤੇ Contains Notes ਦੀ ਥਾਂ **Including Notes** ਵਰਤੇ ਗਏ।

4.

Relative Index ਵਿੱਚ DDC 20 ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵੱਧ Entries ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

5.

Manual ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

6.

U.S. ਅਤੇ Christian Bias ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਵੱਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

DDC ਦਾ Computerisation

Computerisation of Dewey Decimal Classification

ਜੁਲਾਈ 1988 ਵਿੱਚ **Forest Press**, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ DDC ਦਾ Publisher ਸੀ, **Online Computer Library Center (OCLC)** ਦਾ ਇੱਕ Division ਬਣ ਗਿਆ।

ਇਸ ਬਦਲਾਅ ਨਾਲ DDC ਨੇ Computer Generation ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲਿਆ।

Forest Press, **1911 ਤੋਂ DDC ਦਾ Publisher** ਰਿਹਾ ਸੀ।

Melvil Dewey ਨੇ 1911 ਵਿੱਚ Forest Press ਨਾਮ ਨੂੰ ਆਪਣੇ Imprint ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ।

1988 ਤੱਕ Forest Press, **Lake Placid Educational Foundation** ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਵੀ Dewey ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸੀ।

DDC ਦਾ 19ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ **1979 ਵਿੱਚ Computer Tape ਤੋਂ Print ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।**

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ Computer-Based Editorial Support System ਅਤੇ Database ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ, ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ DDC 20 ਅਤੇ DDC 21 ਦੇ ਨਿਰਮਾਣ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ।

DDC 21 ਦੇ ਦੋ Formats

DDC 21 ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋਇਆ:

1. **Print Format**
2. **Dewey for Windows**

Dewey for Windows Microsoft Windows ਆਧਾਰਿਤ Version ਸੀ, ਜੋ **August 1996** ਵਿੱਚ CD Version ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਵਰਤਮਾਨ ਅੱਪਡੇਟ

DDC ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁਣ ਵੀ OCLC ਦੇ ਅਧੀਨ ਜਾਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ Web-Based ਅਤੇ ਡਿਜ਼ੀਟਲ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਪਲਬਧ ਹੈ।

UNIVERSAL DECIMAL CLASSIFICATION (UDC) ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ

Universal Decimal Classification (UDC)

Universal Decimal Classification ਨੂੰ **Dewey Decimal Classification** ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ **1905** ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।

ਇਸ ਦਾ ਮੂਲ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ:

Classification Décimale Universelle

UDC ਨੂੰ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਸੰਸ਼ੋਧਿਤ ਅਤੇ ਅੱਪਡੇਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

FID ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ

ਪਹਿਲਾਂ UDC ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਅਤੇ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਵਿੱਚ:

International Federation for Information and Documentation (FID)

ਦੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਰਹੀ।

Abridged Editions

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ Comprehensive Short Editions ਦੀ ਮੰਗ ਦੇ ਜਵਾਬ ਵਿੱਚ Abridged Editions ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

British Standards Institution (BSI) ਨੇ ਇਸ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

BS 1000A Abridged Editions:

- ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ – **1948**
- ਦੂਜਾ ਸੰਸਕਰਣ (Radical Revision) – **1957**
- ਤੀਜਾ ਸੰਸਕਰਣ – **1961**

ਵਰਤਮਾਨ ਅੱਪਡੇਟ

UDC ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਨ ਅਤੇ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੁਣ **UDC Consortium (UDCC)** ਦੁਆਰਾ ਨਿਭਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। FID ਹੁਣ ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਇਸਦੀ ਸੰਸ਼ੋਧਨ ਸੰਸਥਾ ਨਹੀਂ ਹੈ।

COLON CLASSIFICATION (CC) ਵਿੱਚ ਵਿਕਾਸ

Colon Classification ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ

S.R. Ranganathan ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ Colon Classification ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ **1933** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਇਹ ਸਕੀਮ **1952 ਤੱਕ ਇੱਕ Rigidly Faceted Scheme** ਰਹੀ।

Predetermined Facet Formula ਦੀ Rigidity ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ

ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ Facet Formula ਦੀ Rigidity ਨੂੰ ਤੋੜਨ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਯਤਨ **1950** ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ:

4th Edition (1952)

ਵਿੱਚ Colon Classification ਇੱਕ:

Almost-Freely Faceted Scheme for Classification

ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਈ।

CC ਵਿੱਚ 1950 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇ ਵਿਕਾਸ

1950 ਦੇ ਦਹਾਕੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ Colon Classification ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਰ ਵੱਧ Scientific Method ਵੱਲ ਹੋਇਆ।

ਹਰ ਸੰਸਕਰਣ ਦੇ ਨਾਲ:

Analytico-Synthetic Character

ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੋਇਆ, ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ 4th Edition ਤੋਂ ਬਾਅਦ।

Colon Classification ਦੀ ਮੁੱਖ ਬਣਤਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

- Basic Subject Schedules
- Schedules of Isolates

ਕਿਸੇ Basic Subject ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ Schedule:

Personality Facet ਦਾ Schedule

ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

Colon Classification ਦਾ 7ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ

CC ਦਾ 7ਵਾਂ ਸੰਸਕਰਣ **1987** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਇਸਨੂੰ ਤਿੰਨ Volumes ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਣ ਦੀ ਯੋਜਨਾ ਬਣਾਈ ਗਈ ਸੀ:

Volume 1

Schedules for Classification

Volume 2

Index

Volume 3

Worked-out Examples

ਪਰ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ Volumes ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕੇ ਅਤੇ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ Schedules ਵਾਲਾ ਭਾਗ ਹੀ ਸਾਹਮਣੇ ਆਇਆ।

7ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ ਦੀਆਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

6ਵੇਂ ਸੰਸਕਰਣ (1960) ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦ Indicator Digits ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੁਝ ਹੋਰ Symbols ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੇ ਗਏ:

- & (Ampersand)
- + (Plus)
- = (Equals)
- * (Asterisk)
- Double Inverted Comma

Matter Category ਵਿੱਚ ਬਦਲਾਅ

Fundamental Category **Matter [M]** ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਕੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ:

- Matter Method
- Matter Property
- Matter Material

ਇਸ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ:

Environmental Divisions

ਦੀ ਵੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਹੋਰ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਕਾਸ

- Basic Subjects ਦੀਆਂ Schedules ਦਾ ਕਾਫ਼ੀ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
  - Common Matter Property Isolates ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।
  - Language Schedules ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
  - Time Schedules ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
  - Space Schedules ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
-

ISKO

International Society for Knowledge Organization

ISKO ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1989 ਵਿੱਚ Frankfurt, Germany ਵਿੱਚ ਹੋਈ।

ਇਸ ਦੀ ਸੰਸਥਾਪਕ ਪ੍ਰਧਾਨ (Founder-President):

Dr. Ingetraut Dahlberg

ਸਨ।

ISKO ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ ਹੈ:

ਗਿਆਨ ਦੇ ਸੰਗਠਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਾਰੀਆਂ ਵਿਧੀਆਂ ਦੇ Research, Development ਅਤੇ Application ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨਾ।

ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਹ:

- Classification Research
- Conceptual Approaches
- Artificial Intelligence

ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਏਕੀਕਰਨ (Integration) ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਦੀ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਅੱਪਡੇਟ

ISKO ਅੱਜ ਵੀ Knowledge Organization ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ ਸੰਸਥਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦੀਆਂ National/Regional Chapters ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਪੱਧਰੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸਰਗਰਮ ਹਨ।

LIBRARY RESEARCH CIRCLE (LRC)

Library Research Circle ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ S.R. Ranganathan ਦੁਆਰਾ 1951 ਵਿੱਚ Delhi ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਇਸ Circle ਦੇ ਮੈਂਬਰ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਐਤਵਾਰ ਨੂੰ Ranganathan ਦੇ ਨਿਵਾਸ ਸਥਾਨ 'ਤੇ ਮਿਲਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼ Classification ਦੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪਹਿਲੂਆਂ, ਖਾਸ ਕਰਕੇ:

Colon Classification

ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਖੋਜ ਕਰਨਾ ਸੀ।

ਇਸ ਖੋਜ ਕਾਰਜ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ:

Depth Classification

ਨਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ **Indian Library Association** ਦੁਆਰਾ **1953** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੀ ਗਈ।

FID/CR

S.R. Ranganathan ਦੀ ਪਹਿਲ 'ਤੇ **FID** ਨੇ ਸਾਲ **1950** ਵਿੱਚ:

Committee on Classification Theory

ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ।

ਇਸ ਦਾ ਸੰਖੇਪ ਨਾਮ:

FID/CA

ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ **1961** ਵਿੱਚ FID/CA ਦਾ ਨਾਮ ਬਦਲ ਕੇ:

Committee on Classification Research (FID/CR)

ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ।

ਇਸ Committee ਨੇ Classification Research ਨੂੰ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਈ।

ਇਸ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਇੱਕ Serial Publication ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ:

FID/CR Newsletter

ਇਹ Newsletter ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਵਾਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ Classification Research ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਚੱਲ ਰਹੇ Research Projects ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਾ ਸੀ।

CLASSIFICATION RESEARCH GROUP (CRG)

Classification Research Group ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ **1952** ਵਿੱਚ **London** ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਗਈ।

CRG ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਬਿੰਬ:

Sayers' Memorial Volume

ਵਿੱਚ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜੋ **London, Library Association, 1961** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

CRG ਅਤੇ Faceted Classification

CRG ਨੇ ਸਮੂਹ ਵਜੋਂ Faceted Classification ਬਾਰੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਸੰਖੇਪ Outline **1953** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ **1955** ਵਿੱਚ ਇਸਨੇ ਇੱਕ Memorandum ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ:

The Need for Faceted Classification as the Basis of All Methods of Information Retrieval

---

1970 ਤੋਂ ਬਾਅਦ CRG ਦੇ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਕਾਰਜ

CRG ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸਰਗਰਮ ਰਹੀ:

1. Revision of Bibliographic Classification
  2. Formulation of Broad System of Ordering (BSO)
  3. Library and Information Science ਲਈ Classification Scheme ਦਾ ਵਿਕਾਸ
  4. PRECIS
-

DOCUMENTATION RESEARCH AND TRAINING CENTRE (DRTC)

Documentation Research and Training Centre (DRTC) ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ **1962** ਵਿੱਚ **Bangalore** ਵਿੱਚ S.R. Ranganathan ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਗਈ।

DRTC ਨੇ Library Classification ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ 'ਤੇ Research ਨੂੰ ਸਰਗਰਮੀ ਨਾਲ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ।

ਇਹ Library and Information Science ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਖੋਜ ਅਤੇ ਉੱਚ ਪੱਧਰੀ ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਸਥਾ ਰਹੀ ਹੈ।

DRTC ਨੇ **Sarada Ranganathan Endowment for Library Science** ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਇੱਕ Quarterly Journal ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ:

Library Science with a Slant to Documentation and Information Studies

ਵਰਤਮਾਨ ਅੱਪਡੇਟ

DRTC ਅੱਜ ਵੀ ਗਿਆਨ ਸੰਗਠਨ, ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ, ਡਿਜ਼ਿਟਲ ਜਾਣਕਾਰੀ ਅਤੇ Library & Information Science ਖੇਤਰ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਸਥਾ ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

UNISIST ਅਤੇ BROAD SYSTEM OF ORDERING (BSO)

UNISIST

UNISIST ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਹੈ:

United Nations World Science Information System

UNISIST Programme ਨੂੰ **UNESCO ਦੁਆਰਾ 1971 ਵਿੱਚ ਇੱਕ Intergovernmental Programme** ਵਜੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹ Programme ਪਹਿਲੀ Intergovernmental Conference ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

UNISIST ਨੇ ਇਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਇੱਕ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਵੀਂ Classification Scheme ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜੋ ਇੱਕ:

Standard Reference Code (SRC)

ਵਜੋਂ ਕੰਮ ਕਰ ਸਕੇ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵਿਚਾਰ:

Broad System of Ordering (BSO)

ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਪ੍ਰਮੁੱਖ Special Classification Schemes

ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਕੁਝ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ Classification Schemes ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਨ:

1. Soil and Earth Science

B.C. Vickery ਦੁਆਰਾ

2. Classification of Social Sciences (1961)

B.F. Kyle ਦੁਆਰਾ

3. British Catalogue of Music Classification

E.J. Coates ਦੁਆਰਾ

4. Diamond Technology

J.E.L. Farradane ਦੁਆਰਾ

5. Organising the Arts (1968)

Peter F. Broxis ਦੁਆਰਾ

6. Classification of the Performing Arts (1968)

Anthony Croghan ਦੁਆਰਾ

7. A Classification for the Literature of Jazz (1970)

D.W. Langridge ਦੁਆਰਾ

SIMPLE KNOWLEDGE ORGANIZATION SYSTEM (SKOS)

SKOS ਕੀ ਹੈ?

SKOS ਦਾ ਪੂਰਾ ਨਾਮ ਹੈ:

Simple Knowledge Organization System

Controlled Vocabularies ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸਧਾਰਨ ਭਾਸ਼ਾ ਦੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜੋ:

- Concepts (ਸੰਕਲਪਾਂ)
- Concept Schemes (ਸੰਕਲਪ ਸਕੀਮਾਂ)

ਦਾ ਵਰਣਨ ਕਰ ਸਕੇ।

SKOS ਇਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਇੱਕ Knowledge Organization Framework ਹੈ।

Semantic Web ਅਤੇ SKOS

Semantic Web ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕਈ ਭਾਸ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ Standards ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ:

- RDF
- OWL

RDF – Resource Description Framework

RDF ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਹੈ ਜਿਸਦੀ ਵਰਤੋਂ Resources ਬਾਰੇ Statements ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਹ Metadata Statements ਲਈ ਲੋੜੀਂਦੀ Low-Level Semantics ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਹੈ।

SKOS Controlled Vocabularies ਅਤੇ Knowledge Organization Systems ਨੂੰ Semantic Web ਉੱਤੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਨ ਅਤੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਜੋੜਨ ਲਈ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ Framework ਹੈ।

ਅੱਪਡੇਟ ਕੀਤਾ ਮੌਜੂਦਾ ਸੰਦਰਭ (Current Context)

ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਵਰਗੀਕਰਨ ਦਾ ਖੇਤਰ ਹੁਣ ਪਰੰਪਰਾਗਤ Print Classification Schemes ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਵਧ ਕੇ Digital ਅਤੇ Semantic Knowledge Organization ਵੱਲ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਚੁੱਕਾ ਹੈ।

ਵਰਤਮਾਨ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੁੱਖ ਰੁਝਾਨਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ:

- Faceted Classification
- Machine-Readable Classification Data
- WebDewey ਅਤੇ ਡਿਜ਼ਿਟਲ DDC
- Linked Data
- Semantic Web
- RDF ਅਤੇ SKOS
- Ontologies
- Artificial Intelligence ਆਧਾਰਿਤ Knowledge Organization
- Automatic Subject Classification
- Interoperability between Knowledge Organization Systems

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ Library Classification ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਪਰੰਪਰਾਗਤ Enumerative Classification ਤੋਂ Faceted Classification ਅਤੇ ਹੁਣ Digital, Semantic ਅਤੇ Linked Knowledge Organization ਵੱਲ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਵਿਸ਼ਾ: KNOWLEDGE ORGANISATION – CATALOGUING

ਗਿਆਨ ਸੰਗਠਨ – ਕੈਟਾਲੋਗਿੰਗ (ਸੂਚੀਕਰਨ)

ਜਾਣ-ਪਛਾਣ (Introduction)

Catalogue (ਕੈਟਾਲੋਗ/ਪੁਸਤਕ ਸੂਚੀ) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਉਤਪੱਤੀ ਦੇ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਤੋਂ ਮੰਨੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ:

- **Kata** = According to / ਅਨੁਸਾਰ
- **Logos** = Order / ਕ੍ਰਮ

ਇਸ ਲਈ Catalogue ਦਾ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਜਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਮੌਜੂਦਾ ਪਾਠਨ ਸਮੱਗਰੀ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਅਤੇ ਤਰਕਸੰਗਤ ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਵਿਵਸਥਿਤ ਸੂਚੀਬੱਧ ਕਰਨਾ।

ਕੈਟਾਲੋਗ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਪਰਿਭਾਸ਼ਾ **C.A. Cutter** ਨੇ ਆਪਣੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪੁਸਤਕ **Rules for a Dictionary Catalogue (1876)** ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ।

Cutter ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ:

“Catalogue is a list of books which is arranged on some definite plan. As distinguished from a bibliography, it is a list of books in some library or collection.”

ਅਰਥਾਤ:

ਕੈਟਾਲੋਗ ਪੁਸਤਕਾਂ ਜਾਂ ਹੋਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹੀ ਸੂਚੀ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਯੋਜਨਾ ਅਨੁਸਾਰ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
Bibliography ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ, Catalogue ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਸਤਕਾਲਾ ਜਾਂ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਵਿੱਚ ਉਪਲਬਧ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਸੂਚੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

---

1. CUTTER'S RULES (1876)

Charles Ammi Cutter – Rules for a Dictionary Catalogue

ਸਾਲ 1876 ਵਿੱਚ Charles Ammi Cutter ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕ੍ਰਿਤੀ:

Rules for a Dictionary Catalogue (RDC)

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ।

ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- ਪਹਿਲੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ **205 Rules (ਨਿਯਮ)** ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।
- ਇਸ ਦਾ ਚੌਥਾ ਅਤੇ ਆਖਰੀ ਸੰਸਕਰਣ **1904** ਵਿੱਚ Washington ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।
- ਚੌਥੇ ਸੰਸਕਰਣ ਵਿੱਚ ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਕੇ **369 Rules** ਹੋ ਗਈ।

Cutter ਦਾ Dictionary Catalogue ਸਿਧਾਂਤ ਆਧੁਨਿਕ ਕੈਟਾਲੋਗਿੰਗ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਰਿਹਾ ਹੈ।

---

2. THE PRUSSIAN INSTRUCTIONS – PIN CODE (1899)

Prussian Instructions (PIN) ਜਰਮਨ ਪੁਸਤਕਾਲਿਆਂ ਦੇ Alphabetical Catalogues ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਨਿਯਮ ਸਨ।

ਇਸਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਦੂਜੇ ਸੰਸਕਰਣ ਤੋਂ **Andrew Osborn** ਨੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ।

PIN ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ **non-local cataloguing code** ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੁੱਖ ਉਦੇਸ਼

ਇਹ ਮੁੱਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜਰਮਨ ਰਾਜ ਪੁਸਤਕਾਲਿਆਂ ਲਈ ਇੱਕ **Union Catalogue** ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।

ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਪੱਧਰਾਂ ਦੀ **Limited Cataloguing** ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

- Filing Instructions ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।
- PIN ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੇ **Corporate Authorship** ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

Corporate Bodies ਨੂੰ:

- Personal Authorship, ਜਾਂ
- Anonymous Works

ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

---

3. DZIATZKA CODE (1886)

ਸਾਲ **1886** ਵਿੱਚ ਜਰਮਨ Librarian **Prof. K. Dziatzka** ਨੇ ਆਪਣਾ Cataloguing Code ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਕੋਡ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਅਮਰੀਕੀ Librarian **K.A. Linderfelt** ਨੇ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ ਅਨੁਵਾਦ **1890** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

(a) ਇਸ ਕੋਡ ਨੇ **Corporate Authorship** ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਲਈ Entry ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ **Title** ਦੇ ਅਧੀਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

(b) Title Entries ਲਈ **Grammatical Arrangement** ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਇਹ Anglo-American Practice ਤੋਂ ਵੱਖਰਾ ਸੀ, ਜਿੱਥੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ **Natural Word Order** ਨੂੰ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

---

4. ANGLO-AMERICAN CODE (1908)

Anglo-American Code

ਇਸ ਕੋਡ ਦਾ ਪੂਰਾ ਸਿਰਲੇਖ ਸੀ:

Author and Title Entries

ਇਸ ਨੂੰ:

- Library Association (LA)
- American Library Association (ALA)

ਦੀਆਂ Committees ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਦੋ ਵੱਖਰੇ ਰੂਪਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ:

1. American Edition
2. British Edition

ਪਿਛੋਕੜ

American Library Association ਅਤੇ Library Association ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ Cataloguing Rules ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਸਨ:

- ALA – 1878
- Library Association – 1883

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਦੋਵਾਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਬੋਲਣ ਵਾਲੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ Cataloguing ਦੀ ਵੱਧ Uniformity ਲਿਆਉਣ ਲਈ ਇੱਕ ਸੰਯੁਕਤ ਕੋਡ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ।

ਇਹ ਕੋਡ **1908** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਯੋਗਦਾਨੀ

ਇਸ ਸੰਯੁਕਤ ਕੋਡ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਿਭਾਉਣ ਵਾਲੇ ਵਿਅਕਤੀ ਸਨ:

- L.S. Jast
- Henry Guppy
- Melvil Dewey

ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ **174 Rules** ਸਨ।
- ਨਿਯਮ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਹੇਠਲੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਸਨ:
  - Entries
  - Headings
  - Descriptive Cataloguing
- ਇਹ Author ਅਤੇ Title Catalogue ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਰੱਖ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।
- ਇਹ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਡੇ ਅਤੇ ਵਿਦਵਤਾਪੂਰਨ (Scholarly) ਪੁਸਤਕਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ।
- ਇਸ ਕੋਡ ਵਿੱਚ Corporate Author ਨੂੰ ਵੱਧ ਮਹੱਤਵ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

---

5. VATICAN CODE (1931)

Vatican Library: Rules for the Catalogue of Printed Books

Vatican Code ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ ਇਤਾਲਵੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ **1931** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸੰਸਕਰਣ

- First Edition – 1931
- Second Edition – 1939

ਦੂਜੇ ਇਤਾਲਵੀ ਸੰਸਕਰਣ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਅਨੁਵਾਦ ਨੂੰ **Wyllis E. Wright** ਨੇ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਇਹ:

Chicago: ALA, 1948

ਤੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਪਿਛੋਕੜ

Vatican Library ਵਿੱਚ Pope ਅਤੇ Catholic Church ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਬਹੁਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਅਤੇ ਧਨਾਢ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਮੌਜੂਦ ਸਨ।

ਪਹਿਲਾਂ ਇਸ ਦਾ Catalogue ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ **Inventory Type Catalogue** ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸੀ।

---

6. ALA RULES (1949)

ਸਾਲ **1949** ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ Cataloguing Publications ਸਾਹਮਣੇ ਆਈਆਂ:

1. ALA Cataloguing Rules for Author and Title Entries

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:

Chicago: American Library Association (ALA), 1949

2. Rules for Descriptive Cataloguing in the Library of Congress

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ:

Washington: Government Printing Office, 1949

ਪਿਛੋਕੜ

1936 ਤੋਂ 1939 ਦੇ ਦੌਰਾਨ:

- Library Association (LA)
- American Library Association (ALA)

ਨੇ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਸੰਯੁਕਤ Cataloguing Code ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਸਹਿਯੋਗ ਕੀਤਾ।

ਕਾਰਨ ਇਹ ਸੀ ਕਿ Anglo-American Code (1908) ਨਵੀਆਂ Cataloguing Requirements ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਪਰ ਦੂਜੇ ਵਿਸ਼ਵ ਯੁੱਧ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਣ ਕਾਰਨ British Participation ਰੁਕ ਗਈ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ALA ਨੇ ਸੁਤੰਤਰ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

Preliminary Second Edition (1941)

1941 ਵਿੱਚ ਕੋਡ ਦਾ Preliminary Second Edition ਦੇ ਭਾਗਾਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ:

Part I – Entry and Headings

Part II – Description of Books

1908 ਦੇ Anglo-American Code ਦੇ 174 Rules ਵੱਧ ਕੇ **375 Rules** ਹੋ ਗਏ।

ਆਲੋਚਨਾ

ਇਸ 1941 ਦੇ ਸੰਸਕਰਣ ਦੀ **A.D. Osborn** ਨੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਲੇਖ:

“The Crisis in Cataloguing”

ਵਿੱਚ ਕਾਫੀ ਆਲੋਚਨਾ ਕੀਤੀ।

ਉਸਨੇ ਇਸ ਕੋਡ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ:

Legalistic

ਕਿਹਾ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ Descriptive Part ਨੂੰ ਵੱਖ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਅਤੇ 1949 ਵਿੱਚ Library of Congress ਦੁਆਰਾ Descriptive Cataloguing Rules ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤੇ ਗਏ।

---

7. CLASSIFIED CATALOGUE CODE (CCC)

Classified Catalogue Code – S.R. Ranganathan

Classified Catalogue Code (CCC) ਭਾਰਤ ਦੇ ਮਹਾਨ Library Scientist **Dr. S.R. Ranganathan** ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਲੱਖਣ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ।

CCC ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸੰਸਕਰਣ **1934** ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

CCC ਦੀ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ

CCC ਵਿੱਚ Catalogue Cards ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ Classification Scheme ਦੇ ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮੁੱਖ ਭਾਗਾਂ ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

1. Classified Part
2. Alphabetical Part

Alphabetical Part ਵਿੱਚ Entries

Alphabetical Part ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਆਧਾਰਾਂ 'ਤੇ Alphabetical Arrangement ਹੁੰਦੀ ਹੈ:

- Authors
- Collaborators
- Series
- Editors of Series
- Titles

CCC ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਨਿਯਮ

CCC ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ Entries ਲਈ ਨਿਯਮ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ:

- Main Entry
- Class Index Entry
- Book Index Entry
- Cross Reference Index Entry
- Single Volume Books
- Multi-volume Books
- Composite Books
- Periodicals
- National Bibliographies
- Union Catalogue of Books and Periodicals
- Indexing and Abstracting Periodicals

ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰ

CCC ਦੀ ਨੀਂਹ **Normative Principles** ਅਤੇ **Canons of Cataloguing** ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਹੈ।

ਇਹ ਸਿਧਾਂਤ Ranganathan ਨੇ ਆਪਣੀ ਰਚਨਾ:

Theory of Library Catalogue (1938)

ਵਿੱਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤੇ।

ਬਾਅਦ ਦੀਆਂ ਸੋਧਾਂ

1964 ਤੋਂ ਬਾਅਦ CCC ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਕੁਝ Amendments ਅਤੇ Additions ਨੂੰ:

Cataloguing Practice (1974)

ਦੇ Part N ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

CCC ਦੀ ਇੱਕ ਸੀਮਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸੰਸਕਰਣਾਂ ਵਿੱਚ **Non-book Materials** ਦੀ Cataloguing ਨੂੰ ਵਿਸਥਾਰ ਨਾਲ ਕਵਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ।

---

8. AACR-1 (1967)

Anglo-American Cataloguing Rules – First Edition

AACR-1 ਸਾਲ 1967 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਇਸਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ:

- American Library Association (ALA)
- Library of Congress (LC)
- Library Association, London
- Canadian Library Association

ਸੰਪਾਦਨ

ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ **Seymour Lubetzky** ਨੇ 1956 ਤੋਂ 1962 ਤੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ Institutional Rules ਸੰਬੰਧੀ ਮਤਭੇਦਾਂ ਕਾਰਨ ਉਸਨੇ ਕੰਮ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ।

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ **C. Sumner Spalding** ਨੇ 1962 ਤੋਂ 1965 ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਕੰਮ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ।

ਨਿਯਮਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ

- British Text – 216 Rules
- American Text – 226 Rules

AACR-1 ਨੂੰ ਇੱਕ **Multi-national Cataloguing Code** ਵੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਮੁੱਖ ਤੌਰ 'ਤੇ **International Conference on Cataloguing Principles (ICCP), 1961** ਵਿੱਚ ਅਪਣਾਏ ਗਏ **Statement of Principles** ਉੱਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਸੀ।

AACR-1 ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਵਿਸ਼ੇ

- Author/Title Main Entry Headings
- Added Entry Headings
- References
- Uniform Titles
- Descriptive Cataloguing
- ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਸਮੱਗਰੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ Three-dimensional Materials ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹਨ।

---

9. AACR-2 (1978)

Anglo-American Cataloguing Rules – Second Edition

AACR-2 ਸਾਲ 1978 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆ।

ਇਸਨੂੰ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਨੇ ਮਿਲ ਕੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ:

- American Library Association (ALA)
- British Library
- Canadian Committee on Cataloguing

- Library Association
- Library of Congress

ਸੰਪਾਦਕ

- Michael Gorman
- Paul W. Winkler

AACR-2 ਦੀ ਲੋੜ ਕਿਉਂ ਪਈ?

Cataloguing ਵਿੱਚ ਕਈ ਨਵੇਂ ਵਿਕਾਸ ਹੋ ਰਹੇ ਸਨ:

- Cataloguing ਦੀ ਵਧਦੀ Mechanization
- Centralized Bibliographic Services
- Cooperative Cataloguing Services
- Library Networks ਦਾ ਵਿਕਾਸ
- ਨਵੇਂ Media Formats ਦਾ ਆਗਮਨ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ AACR ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਅਤੇ ਵਧੇਰੇ ਆਧੁਨਿਕ ਸੰਸਕਰਣ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹੋ ਗਿਆ।

---

10. AACR-2R – 1988 ਅਤੇ 2002 REVISION

ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ AACR-2 ਵਿੱਚ ਕਈ Amendments ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ Revisions ਹੋਈਆਂ:

1988 Revision

ਇਸ ਨੂੰ:

AACR2R – 1988 Revision

ਕਿਹਾ ਗਿਆ।

2002 Revision

ਦੂਜਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ Revision:

AACR2R – 2002 Revision

ਸੀ।

2002 Revision ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ **Non-book Materials** ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ Sections ਵਿੱਚ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ।

Annual Updates

AACR2 ਵਿੱਚ Annual Updates:

- 2003 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ
- 2005 ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬੰਦ ਹੋ ਗਏ

ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ AACR2 ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਵੇਂ Cataloguing Standard ਦੁਆਰਾ Replace ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

---

11. RDA – RESOURCE DESCRIPTION AND ACCESS

Resource Description and Access (RDA)

RDA ਆਧੁਨਿਕ Cataloguing ਅਤੇ Metadata Description ਦਾ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ Standard ਹੈ।

RDA ਨੂੰ AACR2 ਦੇ ਉੱਤਰਾਧਿਕਾਰੀ (Successor) ਵਜੋਂ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ **Joint Steering Committee for Development of RDA (JSC)** ਨੇ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਇਸ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ:

- American Library Association
- Australian Committee on Cataloguing
- British Library
- Canadian Committee on Cataloguing
- CILIP
- Library of Congress

RDA ਦੀਆਂ ਮੁੱਖ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾਵਾਂ

- Digital Resources ਦੀ Cataloguing ਲਈ ਉਚਿਤ।
- Digital Environment ਲਈ Flexible Framework ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- Users ਨੂੰ Information Resources ਨੂੰ:
  - Find
  - Identify
  - Select
  - Obtain

ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

RDA ਦਾ ਸਿਧਾਂਤਕ ਆਧਾਰ **FRBR ਅਤੇ ਬਾਅਦ ਦੇ IFLA Library Reference Model (LRM)** ਵਰਗੇ ਆਧੁਨਿਕ Bibliographic Models ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਆਧੁਨਿਕ Cataloguing ਵਿੱਚ RDA ਨੂੰ ਇੱਕ ਨਿਰੰਤਰ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਵਾਲੇ Metadata Standard ਵਜੋਂ ਵਰਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

---

12. CENTRALIZED CATALOGUING

ਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ ਕੈਟਾਲੋਗਿੰਗ

ਜਿਸ Library System ਵਿੱਚ ਇੱਕ:

Central Library

ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਈ:

Branch Libraries

ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਕਈ Library Activities ਵਾਰ-ਵਾਰ ਦੁਹਰਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਉਦਾਹਰਨ ਲਈ, ਜੇ ਇੱਕੋ ਪੁਸਤਕ ਵੱਖ-ਵੱਖ Branch Libraries ਵਿੱਚ ਖਰੀਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਹਰ Library ਵਿੱਚ ਉਸਦੀ:

- Classification
- Cataloguing

ਵੱਖਰੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਰਨ ਦੀ ਲੋੜ ਪੈ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਦੁਹਰਾਈ ਨੂੰ ਘਟਾਉਣ ਲਈ **Centralized Cataloguing** ਦੀ ਵਿਵਸਥਾ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ Cataloguing ਦਾ ਕੰਮ ਕੇਂਦਰੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਤਿਆਰ Cataloguing Records Branch Libraries ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

CENTRALIZED CATALOGUING ਦੇ ਰੂਪ

ਕੇਂਦਰੀਕ੍ਰਿਤ Cataloguing ਦੇ ਮੁੱਖ ਰੂਪ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਹਨ:

(a) Card or Sheaf Service

Central Agency ਦੁਆਰਾ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ Catalogue Cards ਜਾਂ Sheaf Cards Library ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ Library ਆਪਣੇ Catalogue ਵਿੱਚ ਸਿੱਧਾ ਵਰਤ ਸਕਦੀ ਹੈ।

(b) MARC Service

MARC = Machine-Readable Cataloging

ਇਸ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਵਿੱਚ Bibliographic Records ਨੂੰ Machine-readable Format ਵਿੱਚ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ Records ਨੂੰ Computer Systems ਅਤੇ Library Automation Systems ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

(c) Information Service

Central Agency ਦੁਆਰਾ Cataloguing ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ Bibliographic Information ਅਤੇ Services ਵੱਖ-ਵੱਖ Libraries ਨੂੰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।

(d) Cataloguing-in-Source

Cataloguing-in-Source ਦਾ ਉਦੇਸ਼ Publication ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ Cataloguing Information ਤਿਆਰ ਕਰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਇੱਕ Cataloguing Service ਹੈ।

(e) Cataloguing-in-Publication (CIP)

Cataloguing-in-Publication (CIP) ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਅਧੀਨ ਕਿਸੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਉਸਦਾ Cataloguing Record ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ Cataloguing Information ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਪੰਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

CIP ਨਾਲ Libraries ਨੂੰ Cataloguing Process ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਅਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦੀ ਬਚਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

(f) Pre-natal Cataloguing

Pre-natal Cataloguing ਦੀ ਧਾਰਨਾ **Dr. S.R. Ranganathan** ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਦੀ Cataloguing ਉਸਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਆਧੁਨਿਕ Pre-publication ਅਤੇ Cataloguing-in-Publication Services ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਕਾਸਾਂ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਮੌਜੂਦਾ ਅੱਪਡੇਟ

ਆਧੁਨਿਕ Library Cataloguing ਵਿੱਚ **RDA (Resource Description and Access)** ਨੇ AACR2 ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਅੰਤਰਰਾਸ਼ਟਰੀ Cataloguing Standard ਵਜੋਂ ਵੱਡੇ ਪੱਧਰ 'ਤੇ Replace ਕੀਤਾ ਹੈ। Cataloguing ਹੁਣ ਕੇਵਲ Card Catalogue ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ ਰਹੀ, ਸਗੋਂ MARC, Linked Data, BIBFRAME ਅਤੇ ਆਧੁਨਿਕ Metadata Frameworks ਨਾਲ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ।